УДК 342.721

DOI 10.37566/2707-6849-2020-4(33)-4

Олена АНТОНЮК,

*помічник судді патронатної служби управління
забезпечення роботи другої судової палати секретаріату
Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID 0000-0003-1825-3981*

Юлія ПАВЛЮЧЕНКО,

*доцент кафедри господарського права Донецького
національного університету імені Василя Стуса,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID 0000-0003-1504-8384*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ІНТЕРЕСІВ У СПОРАХ ЩОДО ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ПРОФІЛАКТИЧНИХ ЩЕПЛЕНЬ

Профілактичні щеплення є одним із засобів захисту населення від інфекційних хвороб, що, зокрема, закладено в Законі України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 6 квітня 2000 р. № 1645-III (далі – Закон № 1645-III). Для реалізації на практиці цього засобу захисту в Україні прийнято низку підзаконних нормативно-правових актів, зокрема, Календар профілактичних щеплень в Україні та Положення про організацію і проведення профілактичних щеплень, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ України) від 16 вересня 2011 року № 595, та ін.

На початку 2020 року МОЗ України разом з Міністерством освіти і науки України (далі – МОН України) повідомили про зростання в Україні впродовж останніх трьох років захворюваності на кір і про те, що профілактичним

щепленням проти кору охоплено лише 60 відсотків дітей. Так, у 2019 році на кір захворіло 58 098 людей, що у 1,8 раза більше, ніж у 2018 році [1]. Відповідно до епідеміологічної ситуації МОЗ України ініційовано додаткову вакцинацію дітей віком від 6 до 18 років у семи регіонах України, а також проведення додаткових заходів з імунізації проти дифтерії [2].

Встановлюючи обов'язкові профілактичні щеплення, держава діє з суспільно значимою метою – охорони здоров'я населення. Водночас оцінка правомірності відповідних рішень держави має здійснюватися через призму права на особисту недоторканність, одним з аспектів якої є проведення медичного втручання лише за згодою особи. Отже, постає питання щодо правомірності обов'язкових щеплень і запровадження негативних наслідків для осіб, які їх не роблять або роблять не в повному обсязі, зокрема, для дітей, яким відмовляють у відвідуванні дошкільних та шкільних навчальних закладів. Відповідь на це питання має важливе практичне значення.

Пошук балансу приватних і публічних інтересів у означеному питанні є актуальним для будь-якої держави. Так, обов'язкова вакцинація передбачена італійським законодавством, проте за німецькими законами така вакцинація провадиться лише у випадках крайньої необхідності, а в міжнародному праві закріплений рекомендаційний характер вакцинації [3, с. 52].

Це питання має вирішуватися із застосуванням критеріїв правомірності втручання держави у приватну сферу людини, вироблених Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ), а саме: 1) законності; 2) зумовленості суспільною метою; 3) пропорційності (відповідності засобів втручання його меті та застосування найменш шкідливих для людини засобів втручання).

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Питання права на особисту недоторканність досліджувалися багатьма науковцями. Зокрема, М. Хавронюк зазначає, що традиційно право на особисту недоторканність характеризують як право на тілесну, статеву та психічну недоторканність [4, с. 30]. Як наголошує Л. Красицька, для людини важливою є можливість захистити своє тіло від посягань, свою психіку від впливу, тобто організм у цілому [5, с. 120].

Окремі дослідники пов'язують право на особисту недоторканність безпосередньо з медичним втручанням. Так, Р. Стефанчук зауважує, що для медичного втручання потрібна згода фізичної особи, крім випадків, прямо передбачених законом, наприклад, обов'язкові щеплення проти дифтерії, кашлюка, кору, поліомієліту, правця, туберкульозу тощо [6, с. 700].

Різні правові аспекти згоди фізичної особи на медичне втручання розглядали, зокрема, А. Дворніченко, І. Сенюта, В. Пашков; правові засади обов'язкових профілактичних щеплень досліджували О. Губанова, І. Демченко, Н. Дубицька, О. Круглова та інші вчені. Проте єдиної позиції з питань балансу приватних і публічних інтересів при встановленні обов'язковості профілактичних щеплень науковцями не вироблено.

Метою статті є конкретизація критеріїв оцінки балансу інтересів у спорах щодо обов'язковості профілактичних щеплень.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів.

Держава взяла на себе обов'язок охорони здоров'я населення, виконання якого спрямоване на забезпечення здоров'я як окремої фізичної особи, так і населення в цілому. Обов'язкові профілактичні щеплення сприяють виробленню колективного імунітету, тому розглядаються як один з допустимих способів виконання державою зазначеного обов'язку.

Відповідно до ст. 12 Закону № 1645-III обов'язковими є профілактичні щеплення проти: 1) дифтерії, кашлюка, кору, поліомієліту, правця, туберкульозу; 2) інфекційних хвороб, що робляться працівникам окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких може призвести до їх зараження та (або) поширення ними таких хвороб; 3) небезпечної інфекційної хвороби за епідемічними показаннями, якщо існує загроза її виникнення або масового поширення на певних територіях і об'єктах (за рішенням головного державного санітарного лікаря).

Аналіз ст. 12 Закону № 1645-III дозволяє стверджувати, що обов'язковість щеплень не означає примусовості їх проведення. При відмові від таких щеплень у особи та (або) її законного представника лікар має право взяти відповідне письмове підтвердження, а у разі відмови його надати – засвідчити це актом у присутності свідків.

Проте відповідно до частини другої ст. 12 Закону № 1645-III відмова або ухилення від обов'язкових щеплень працівників окремих професій, виробництв та організацій, перелік яких визначає МОЗ України, дає підстави роботодавцю для їхнього відсторонення від виконання робіт, що може бути реалізований за ст. 46 Кодексу законів про працю України. Крім того, ст. 7 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24 лютого 1994 року № 4004-XII встановлює обов'язок підприємств, установ і організацій усувати за поданням відповідних посадових осіб державної санітарно-епідеміологічної служби від роботи, навчання, відвідування дошкільних закладів осіб, які ухиляються від обов'язкового щеплення, перелік яких визначений МОЗ України.

Отже, особа може відмовитися від обов'язкових профілактичних щеплень, усвідомлюючи передбачені законом наслідки такої відмови.

Закон передбачає також негативні наслідки і для дітей, яким не проведені обов'язкові профілактичні щеплення, зокрема, щодо реалізації ними права на освіту. Так, згідно із частиною першою ст. 15 Закону № 1645-III прийом дітей до виховних, навчальних, оздоровчих та інших дитячих закладів проводиться за наявності відповідної довідки закладу охорони здоров'я (далі – ЗОЗ), в якому дитина перебуває під медичним наглядом. Довідка видається на підставі даних медичного огляду дитини, якщо: 1) відсутні медичні протипоказання для її перебування у цьому закладі та 2) їй проведено профілактичні щеплення згідно з календарем

щеплень, і 3) вона не перебувала в контактi з хворими на iнфекцiйнi хвороби або бактерiоносiями.

На початку 2020 року МОН України у відповіді на запит про публічну інформацію наголосило, що відвідування дитячих закладів дітьми, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень, не дозволяється. Якщо консиліум лікарів прийме рішення про заборону відвідування закладу освіти такою дитиною через складну епідеміологічну ситуацію та (або) індивідуальні показники, питання щодо форм здобуття нею освіти вирішується місцевими органами управління освіти [1].

Проте реалізація приписів ст. 15 Закону № 1645-III пов'язана з певними складнощами, зокрема, щодо зазначення лікарем у довідці висновку про можливість або неможливість дитини відвідувати навчальний заклад.

З огляду на відсутність прямих нормативних приписів конкретизувати документ, який необхідно надати для відвідування дитячого садка дітьми віком від одного року, спробувало МОЗ України у листі від 24 квітня 2018 року № 111-01/123 [7], роз'яснивши, що слід надати довідку від лікаря педіатра або сімейного лікаря, в якого спостерігається дитина. При цьому у листі не зазначено, про довідку якої форми йде мова.

Форма довідки, що має подаватися до шкільного закладу освіти, визначена у пункті 4 Порядку зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом МОЗ України від 16 квітня 2018 року № 367, що передбачає подання медичної довідки за формою первинної облікової документації № 086-1/о «Довідка учня загальноосвітнього навчального закладу про результати обов'язкового медичного профілактичного огляду», затвердженої наказом МОЗ України від 16 серпня 2010 року № 682 (далі – наказ МОЗ України № 682).

Аналіз змісту наказу МОЗ України № 682 свідчить, що видача довідки за формою 086-1/о не обумовлена наявністю або відсутністю обов'язкових профілактичних щеплень, а опис змісту записів, що вносяться у графи цієї форми, не містить зазначення про такі щеплення.

Зокрема, зі змісту цього наказу МОЗ України випливає, зокрема, що: довідку за цією формою заповнюють на всіх учнів загальноосвітніх навчальних закладів, які пройшли обов'язковий медичний профілактичний огляд і у ній наводиться висновок щодо стану здоров'я учня, а якщо учень має захворювання, то вказується діагноз згідно з Міжнародним класифікатором хвороб 10 або повна назва захворювання за бажанням одного з батьків або іншого законного представника дитини.

Отже, аналіз змісту наказу МОЗ України № 682 свідчить про те, що лікар, який заповнює форму довідки, не зазначає про допуск дитини до відвідування навчального закладу, а лише робить висновок про стан здоров'я (на підставі висновків лікарів-спеціалістів і застосованих додаткових методів дослідження, які були проведені відповідно до віку дитини).

Однак довідка, про яку йдеться у ст. 15 Закону № 1645-III, видається не лише за результатами медичного огляду дитини, а й за умови проходження нею щеплення з дотриманням календаря щеплень. Згідно з Примірним положенням про підготовку дітей на педіатричній дільниці до відвідування дошкільного та шкільного загальноосвітнього навчального закладу, затвердженим наказом МОЗ України від 29 листопада 2002 року № 434, дані про профілактичні щеплення оформлюються з використанням форми № 063/о. Дані про профілактичні щеплення належать до медичної документації, яка оформляється при підготовці дітей до відвідування дошкільного та шкільного навчального закладу.

Попри категоричну заборону щодо відвідування дитячих закладів дітьми, які не отримали профілактичних щеплень, Закон 1645-III містить певний виняток. Так, якщо профілактичні щеплення дитині проведені з порушенням строків у зв'язку з медичними протипоказаннями, відвідування нею дитячого закладу можливе за рішенням консилиуму відповідних лікарів.

На підставі викладеного можна зробити висновки: 1) форма 086-1/о не передбачає зазначення лікарем про те, чи має право дитина відвідувати навчальний заклад (це питання на підставі наданих документів вирішує відповідний заклад); 2) у разі недотримання календаря щеплень рішення щодо відвідування дитиною дитячого закладу вирішує консилиум лікарів.

З метою підсилення обов'язковості профілактичних щеплень, а також для вправлення певних технічних недоліків чинного законодавства у вересні 2020 року у Верховній Раді України 07 вересня 2020 року за № 4058 зареєстрований проєкт Закону про систему суспільної охорони здоров'я і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення [8]. Цим законопроектом пропонується: закріпити обов'язок громадян робити щеплення у передбачених законодавством випадках; замінити у ст. 15 Закону № 1645-III дитячий заклад на заклад освіти, а довідку – на лікарський висновок про можливість перебування дитини в організованому колективі, що надаватиметься за результатами медичного огляду дитини за умови, зокрема, що їй своєчасно проведено профілактичні щеплення.

Запропонована в проєкті нова редакція зазначеної статті передбачає: 1) заборону дітям, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень, відвідувати заклади освіти; 2) дозвіл на прийняття до відповідного закладу освіти та відвідування його дитині, якій зроблені профілактичні щеплення з порушенням строків у зв'язку з медичними протипоказаннями за умови благополучної епідемічної ситуації за рішенням консилиуму відповідних лікарів.

Запобігання поширенню інфекційних хвороб і формування колективного імунітету здебільшого є суспільною метою проведення обов'язкових щеплень [9, с. 134], для досягнення якої відбувається втручання в особисте життя людини. Однак не всі готові дотримуватися нормативних приписів щодо обов'язкових профілактичних щеплень, наполягаючи, що такі щеплення порушують їхні права чи права їхніх дітей.

Забезпечення балансу інтересів неможливо без реалізації права особи на захист у випадках порушення порядку проведення профілактичних щеплень, що передбачає, зокрема: 1) наявність у медичних працівників відповідної підготовки; 2) надання особам, яким проводиться щеплення (або їх законним представникам) об'єктивної інформації про ефективність профілактичних щеплень, наслідки відмови від них і можливі поствакцинальні ускладнення; 3) проведення: а) після медичного огляду особи; б) за відсутності у неї медичних протипоказань, що встановлюються МОЗ України; в) за попередньою згодою особи та (або) її законного представника (у передбачених законом випадках); 4) застосування медичних імунобіологічних препаратів, зареєстрованих в Україні.

ЄСПЛ розглядає справи щодо обов'язкового щеплення у контексті дотримання п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), що гарантує право на повагу до приватного життя особи (яке охоплює недоторканність особи).

Показовою у цьому питанні є справа «Соломахін проти України» (заява № 24429/03, рішення ЄСПЛ від 15 березня 2012 р., остаточне – від 24 вересня 2012 р.) [10, с. 181–196], у якій заявник наполягав, що його вакцинували без перевірки протипоказань вакциною, що була йому протипоказана, строк придатності якої закінчився, низької якості та проти його волі. Заявник стверджував, що не було підстав для втручання у його приватне життя, оскільки не було спалаху дифтерії у місті, де він мешкав.

ЄСПЛ дійшов висновку, що порушення фізичної недоторканності заявника є виправданим міркуваннями охорони здоров'я населення та необхідністю контролювати поширення інфекційного захворювання в області. ЄСПЛ встановив, що було вжито необхідних запобіжних заходів, щоб гарантувати, що медичне втручання не завдасть шкоди заявникові тією мірою, якою це буде порушувати баланс інтересів особистої недоторканності заявника та інтересів охорони здоров'я населення, оскільки медичний персонал перевіряв відсутність протипоказань до щеплення у заявника перед його проведенням. Крім того, заявник не пояснив, що завадило йому відмовитися від щеплення, як він неодноразово робив раніше, та не надав доказів заподіяння щепленням шкоди його здоров'ю. Тому ЄСПЛ не встановив порушень ст. 8 Конвенції [10, с. 190–191].

Д. Макбрайд, аналізуючи заходи протидії поширенню COVID у світі практики ЄСПЛ, зауважує, що судовий дозвіл не може вважатися необхідним щодо примусової вакцинації без застосування насильства (рішення ЄСПЛ у справі «Соломахін проти України»). Не є порушенням ст. 8 Конвенції вакцинація для припинення поширення інфекційних захворювань за умови перевірки допустимості вакцинації особи та гарантування, що не буде завдано шкоди особі в обсязі, що порушить баланс інтересів між недоторканністю особи та суспільними інтересами охорони здоров'я населення. Протилежний висновок можливий, коли вакцинація завдала шкоди здоров'ю особи або використана неякісна вакцина. Але використання

експериментальної вакцини без згоди особи є порушенням ст. 8 Конвенції (заява № 302/02, рішення у справі «Релігійна громада свідків Єгови в м. Москві та інші проти Російської Федерації» від 10 червня 2010 р.) [11].

Прикладом стягнення судом шкоди, завданої порушенням порядку проведення щеплення, є справа № 128/2994/15-ц. Верховний Суд у постанові від 5 грудня 2018 року у даній справі зазначив, що на користь позивачів підлягає стягненню моральна шкода не лише з огляду на відсутність погодження батьків на щеплення дітей, але й з огляду на проведення вакцинації лікарським засобом, що не був зареєстрований в установленому порядку [12]. За результатами нового апеляційного розгляду чотирнадцятьом позивачам (батькам дітей) присуджено відшкодування моральної шкоди [13].

У судовій практиці наявні справи за адміністративними позовами щодо захисту права на безоплатність обов'язкового профілактичного щеплення.

Прикладом може бути справа № 806/1127/16, в якій позивач звернулася з позовом до МОЗ України, Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Державної казначейської служби України про: визнання неправомірною бездіяльності перших двох відповідачів щодо незабезпечення державних і комунальних ЗОЗ імунобіологічними препаратами для проведення вакцинації відповідно до календаря щеплень; стягнення з Державного бюджету України витрат на вакцинацію. Верховний Суд у постанові від 21 травня 2020 року погодився з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність порушень у діях відповідачів [14].

Разом з тим значну частку судових справ складають справи з приводу недопущення дітей, які не пройшли щеплення, до дошкільних або шкільних навчальних закладів, розгляд яких пов'язаний з встановленням дотримання балансу інтересів. Зокрема, суди розглядають такі спори:

1. За адміністративними позовами батьків до ЗОЗ України про визнання протиправною відмови надати дозвіл дитині на відвідування навчального закладу з мотивів відсутності у дитини обов'язкових профілактичних щеплень і зобов'язання надати такий дозвіл.

Позиція позивачів у таких спорах переважно аргументована таким:

1. Заборона дитині відвідувати заклади освіти через непроведення їй щеплення є дискримінаційною та порушує конституційне право дитини на освіту (ст. 53 Конституції України), на рівні умови доступу до освіти та недопустимість обмежень у праві на здобуття освіти (ст. 3 Закону України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII «Про освіту»).

2. Вимога надати довідку про щеплення дитини порушує її право на таємницю про стан свого здоров'я, закріплене ст. 39-1 Закону України від 19 листопада 1992 року № 2801-XII «Основи законодавства України про охорону здоров'я», що означає заборону вимагати за місцем навчання інформацію про діагноз і методи лікування пацієнта.

3. Допуск у дошкільні та шкільні заклади не регламентується ст. 15 Закону № 1645-III, оскільки в ній йдеться про дитячі заклади, якими є лише дитячі табори (оздоровчі, спортивні, навчальні).

4. Батьки мають право вирішувати, яку форму навчання для своїх дітей обрати (групову чи індивідуальну), та ніхто не має права зобов'язати батьків обрати ту чи іншу форму навчання для своїх дітей.

Прикладом може бути справа № 120/1732/19-а, у якій рішенням Вінницького окружного адміністративного суду від 14 листопада 2019 року [15], залишеним без змін постановою Сьомого апеляційного адміністративного суду від 7 лютого 2020 року, визнані протиправними дії ЗОЗ щодо відмови у наданні довідки неповнолітній дитині на відвідування навчального закладу без проходження лікарсько-консультативної комісії (далі – ЛКК). Ухвалою Верховного Суду від 13 березня 2020 року [16] відмовлено у відкритті касаційного провадження за касаційною скаргою ЗОЗ.

У цій справі суди першої і апеляційної інстанцій зазначили, що питання відвідування дошкільного навчального закладу дитиною, батьки якої відмовилися від щеплень, вирішується ЛКК.

Суди зауважили на тому, що індивідуальне право (інтерес) батьків дитини відмовитися від щеплення при збереженні обсягу права дитини на здобуття освіти протиставляється загальному праву (інтересу) інших батьків і їх дітей, які провели щеплення перед направленням дитини для здобуття освіти у закладах освіти з метою досягнення загального блага – охорони здоров'я, що гарантовано статтями 3, 27 та 49 Конституції України.

Суди також звернули увагу на некоректне формулювання позивачем позовної вимоги щодо оскарження відмови ЗОЗ у видачі дозволу, адже такого документа, як дозвіл законодавство не передбачає, а спірні правовідносини виникли щодо надання ЗОЗ довідки.

За обставинами справи позивач, відмовившись від щеплень своєї дитини, звернулася до ЗОЗ із заявою, в якій надала згоду на проходження дитиною ЛКК. ЗОЗ відмовив їй у наданні документа на відвідування навчального закладу дитини без зазначення, що заява буде розглянута ЛКК. Відмова відповідача у наданні відповідної довідки дитині без проходження ЛКК визнана перевищенням повноважень. Суд не має права (крім випадків, визначених законом) втручатися у дискреційне повноваження ЛКК щодо визначення можливості дитини відвідувати навчальний заклад без щеплень.

В аналогічній справі № 120/1733/19-а Вінницький окружний адміністративний суд у постанові від 11 березня 2020 року мотивував відмову в адміністративному позові тим, що ЗОЗ не мав повноважень без рішення ЛКК надати «дозвіл» на відвідування навчального закладу, про що повідомив позивачеві [17]. На відміну від справи №120/1732/19-а, у цій справі батьки у зверненні до ЗОЗ не зазначали про згоду на проходження дитиною ЛКК. Тому в діях ЗОЗ суд не встановив ознак протиправності, оскільки вирішення питання про можливість відвідування дитиною, яка не має усіх щеплень, навчального закладу покладається на ЛКК.

II. За позовами батьків до навчального закладу про зобов'язання не чинити перешкод у здобутті освіти.

Відповідна позовна вимога одного з батьків малолітньої дитини до дошкільного навчального закладу була розглянута, наприклад, у справі № 682/1692/17. За обставинами цієї справи при вирішенні питання про прийняття дитини до дошкільного навчального закладу у вересні 2016 року встановлено, що обов'язкові щеплення проведені дитині з порушенням календаря щеплень, а профілактичне щеплення проти коклюшу, дифтерії і правця у віці 18 місяців не проведено у зв'язку з відсутністю вакцини у медичному закладі. ЛКК дійшла висновку про можливість відвідування дитиною дошкільного навчального закладу. У період відсутності дитини в дошкільному навчальному закладі з 5 жовтня 2016 року по 15 червня 2017 року мати, будучи поінформованою про наявність вакцини у медичному закладі, відмовилася від вакцинації дитини. Для підтвердження можливості дитини відвідувати дошкільний навчальний заклад його керівництво зажадало надання нової довідки. ЛКК з огляду на епідеміологічну ситуацію з правця вирішила, що дитина відвідувати дитячий садок не може.

Під час розгляду цієї справи Верховний Суд [18] зауважив, що керівництво дошкільного навчального закладу діяло відповідно до ст. 15 Закону № 1645-III. Ураховуючи тривалу відсутність дитини в дошкільному навчальному закладі (більше восьми місяців), наявність вакцини, якої не було у медичному закладі під час зарахування дитини до дошкільного навчального закладу та відмову матері від профілактичного щеплення у зв'язку з недовірою до вакцини, відповідач правомірно відмовив у відвідуванні дитиною дитячого садка без відповідного висновку ЛКК.

Верховний Суд зробив висновок, що дитина має гарантоване державою право на безоплатну дошкільну освіту в державних і комунальних закладах дошкільної освіти, але держава з метою дотримання прав дитини на дошкільну освіту та забезпечення безпеки та здоров'я всіх дітей встановлює певні правила для реалізації такого права. Держава має забезпечити баланс між реалізацією права дитини на дошкільну освіту та інтересами інших дітей.

Верховний Суд наголосив на тому, що вимога про обов'язкову вакцинацію населення проти особливо небезпечних хвороб з огляду на потребу охорони громадського здоров'я, а також здоров'я зацікавлених осіб, є виправданою. Тобто в даному питанні превалює принцип переваги суспільних інтересів над особистими, однак лише у тому випадку, коли таке втручання має об'єктивні підстави (тобто є виправданим).

III. За адміністративними позовами до Комісії з питань техногенно-екологічної безпеки і надзвичайних ситуацій виконавчого комітету міської ради щодо оскарження рішень про заборону нещепленим дітям відвідувати навчально-виховні заклади з підстав відсутності повноважень відповідної Комісії міської ради щодо запровадження такої заборони.

Прикладом може бути справа № 815/409/18. У цій справі суд першої інстанції заклав провадження у частині вимог про визнання протиправним і скасування відповідного рішення відповідача та визнання дій відповідача щодо прийняття такого рішення протиправним, оскільки рішення вже було скасоване Комісією, у зв'язку з чим не впливало на права та законні інтереси позивача. Рішенням окружного адміністративного суду, залишеним без змін постановою апеляційного адміністративного суду, відмовлено у задоволенні позову в частині встановлення відсутності повноважень зазначеної Комісії щодо заборони відвідувати навчально-виховні заклади нещепленим дітям, оскільки Комісія законом наділена такими повноваженнями.

Проте Верховний Суд постановою від 30 січня 2020 року [19] направив справу на новий розгляд, оскільки судами не надано відповідної оцінки питанням: чи володіє Комісія (єдиний відповідач у справі) адміністративною процесуальною правосуб'єктністю; чи наявні законні підстави для залучення до участі у справі виконавчого комітету міської ради або міської ради.

Аналогічні висновки містяться й у постанові Верховного Суду від 12 червня 2020 року в справі № 815/3122/18 [20].

У наведених категоріях спорів позивачі оспорювали обмеження прав людини, які зумовлені відсутністю у них обов'язкових профілактичних щеплень. Узагальнено можна стверджувати, що під час вирішення таких справ суд констатує обумовленість обмежень прав людини перевагою суспільного інтересу, якщо такі обмеження мають об'єктивні підстави, тобто є виправданими суспільною метою охорони здоров'я населення.

Висновки і перспективи подальшого наукового пошуку. Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

1. Законодавче регулювання відносин щодо проведення обов'язкових профілактичних щеплень свідчить про превалювання суспільного інтересу над приватними інтересами окремих людей.

2. Розгляд справ, пов'язаних з проведенням профілактичних щеплень або обмеженнями прав осіб, які не мають обов'язкових щеплень, здійснюється через призму втручання у права на особисту недоторканність, таємницю приватного життя та (або) на освіту і пов'язаний з встановленням балансу між приватним інтересом конкретної особи та загальним інтересом суспільства щодо охорони здоров'я. При цьому за конкретних обставин справи оцінюється законність і пропорційність втручання у права людини.

3. Пропорційність такого втручання, а отже, і його правомірність буде досягатися у разі: а) надання державою права вибору особі (у тому числі батькам) щодо згоди або відмови від проведення профілактичних щеплень на підставі об'єктивної інформованості, зокрема, про можливі негативні наслідки (реакції) проведення та відмови від проведення вакцинації; б) створення державою рівних умов для отримання дітьми не залежно від наявності або відсутності у них профілактичних щеплень шкільної освіти, у тому числі шляхом забезпечення дистанційної та інших форм здобуття освіти, що за всіма критеріями (якості, доступності, зручності тощо)

мають бути не гіршими, ніж отримання освіти в умовах стаціонару в комунальних чи державних навчальних закладах; в) надання державою гарантій щодо безпечності вакцин, що надходять на ринок України, і медичних послуг з профілактичного щеплення, що, зокрема, спрямовано на унеможливлення заподіяння особі шкоди в обсязі, що не відповідає меті втручання.

4. Якщо вакцинація спричинила шкоду здоров'ю особи, проведена без її інформованої згоди (згоди законного представника у випадках, передбачених у законі) або з використанням неякісної або недопущеної до використання у нормативно визначеному порядку вакцини, особа має право на відшкодування шкоди, зокрема, у судовому порядку.

Результати проведеного дослідження можуть бути використанні у подальших дослідженнях питань забезпечення права людини на особисту недоторканність у контексті медичних втручань.

Перелік використаних джерел

1. Лист Директорату дошкільної і шкільної освіти МОН України від 28 січня 2020 року № 4/433-20 і спільний Лист МОЗ України та МОН України від 24 січня 2020 року. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/61416/response/149327/attach/3/4%20433%2020.pdf>
2. Про введення в дію Рішення оперативного штабу Міністерства охорони здоров'я України з реагування на ситуації з поширення інфекційних хвороб, яким можна запобігти шляхом вакцинації: наказ МОЗ України від 25 жовтня 2019 року № 2164. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates>
3. Губанова О. В. Дитяча вакцинація крізь призму приватного і публічного права: європейський досвід. Форум права. 2018. № 2. С. 45–55. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2018_2_8.pdf
4. Хавронюк М. Кожна особа має право на свободу та особисту недоторканність. Юридичний вісник України. 1998. № 27. С. 30.
5. Красицька Л. В. Цивільно-правове регулювання особистих немайнових прав громадян: монографія. Донецьк: ДІВС МВС України, 2002. 164 с.
6. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Т. 4: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки / За заг. ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФО-П Колісник А. А., 2010. 768 с.
7. Лист МОЗ України України від 24 квітня 2018 року № 111-01/123. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2018/04/23/mon-25-04-18.pdf>
8. Про систему суспільної охорони здоров'я і забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: проєкт Закону від 7 вересня 2020 року № 4058. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69855&pf35401=534520>
9. Демченко І. С., Дубицька Н. Т. Нормативно-правове регулювання обов'язкової вакцинації: аргументи «за» та «проти». Часопис Київського університету права. 2017. № 4. С. 133–138.

10. Вибрані рішення Європейського суду з прав людини щодо України 2012. Частина друга / упоряд. Є. Ю. Захаров; ГО «Харківська правозахисна група». Харків: ТОВ «Вид-во «Права людини». 2017. 364 с. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1505028841.pdf>
11. Jeremy McBride. *An Analysis of Covid-19 Responses and ECHR Requirements*. 27 March, 2020. URL: <https://echrblog.blogspot.com/2020/03/an-analysis-of-covid-19-responses-and.html/>
12. Постанова Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 128/2994/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78627365>
13. Постанова Вінницького апеляційного суду від 12 лютого 2019 року у справі № 128/2994/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79859824>
14. Постанова Верховного Суду від 21 травня 2020 року в справі № 806/1127/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89353038>
15. Рішення Вінницького окружного адміністративного суду від 14 листопада 2019 року у справі № 120/1732/19-а. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85360028>
16. Ухвала Верховного Суду від 13 березня 2020 року у справі № 120/1732/19-а. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88187267>
17. Постанова Вінницького окружного адміністративного суду у постанові від 11 березня 2020 року № 120/1733/19-а. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88201786>
18. Постанова Верховного Суду від 17 квітня 2019 року у справі № 682/1692/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81652333>
19. Постанова Верховного Суду від 30 січня 2020 року в справі № 815/409/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87269138>
20. Постанова Верховного Суду від 12 червня 2020 року в справі № 815/3122/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89793010#>

References

1. Letter of the Directorate of pre-school and school education of the Ministry of Education of Ukraine from January 28, 2020 № 4/433-20 and a joint Letter of the Ministry of Health of Ukraine and the Ministry of Education of Ukraine. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/request/61416/response/149327/attach/3/4%20433%2020.pdf> [ukr.]
2. On the implementation of the Decision of the operational headquarters of the Ministry of Health of Ukraine to respond to situations of infectious diseases that can be prevented by vaccination: the order of the Ministry of Health of Ukraine of October 25, 2019. № 2164. URL: <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates> [ukr.]
3. Gubanova, O. Children's vaccination through the prism of private and public law: the European experience. *Law Forum*, 2018. № 2. pp. 45–55 [ukr.]
4. Havronyuk M. Everyone has the right to liberty and security of person. *Legal Bulletin of Ukraine*. 1998. № 27. С. 30 [ukr.]

5. Krasyska L. *Civil law regulation of personal non-property rights of citizens: Monograph*. Donetsk: Department of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, 2002. 164 p. [ukr.]
6. *Civil Code of Ukraine: Scientific and practical commentary (explanations, interpretations, recommendations on the use of positions of higher courts, the Ministry of Justice, scientists, specialists)*. Vol. 4: Objects. Pravochini. Representation. Lines / by editor I. Spasybo-Fatyeyeva. Kharkiv: FO-P Kolisnyk A. A., 2010. 768 p. [ukr.]
7. Letter of the Ministry of Health of Ukraine of April 24, 2018. № 111-01/123. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новину/2018/04/23/mon-25-04-18.pdf> [ukr.]
8. *On the system of public health care and ensuring the sanitary and epidemic well-being of the population: the draft law of September 7, 2020*. № 4058. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69855&pf35401=534520> [ukr.]
9. Demchenko, I., Dubitskaya N. *Legal regulation of compulsory vaccination: arguments «for» and «against»*. Journal of Kyiv University of Law. 2017. № 4. pp. 133–138 [ukr.]
10. *Selected decisions of the European Court of Human Rights on Ukraine 2012. Part two / by editor E. Zakharov. NGO «Kharkiv Human Rights Group»*. Kharkiv: Human Rights Publishing House LLC. 2017. 364 p. [ukr.]
11. Jeremy McBride. *An Analysis of Covid-19 Responses and ECHR Requirements*. March 27, 2020. URL: <https://echrblog.blogspot.com/2020/03/an-analysis-of-covid-19-responses-and.html/> [engl.]
12. *The Judgment of the Supreme Court of December 5, 2018 in the case of № 128/2994/15-у*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78627365> [ukr.]
13. *Resolution of the Vinnytsia Court of February 12, 2019 in case № 128/2994/15-ts*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79859824> [ukr.]
14. *The Judgment of the Supreme Court of May 21, 2020 in case № 806 / 1127/16*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89353038> [ukr.]
15. *Decision of the Vinnytsia District Administrative Court of November 14, 2019 in case № 120/1732/19-a*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85360028> [ukr.]
16. *The Judgment of the Supreme Court of March 13, 2020 in case 20120/1732/19-a*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88187267> [ukr.]
17. *Resolution of the Vinnytsia District Administrative Court in the decision of March 11, 2020 № 120/1733/19-a*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88201786> [ukr.]
18. *The Judgment of the Supreme Court of April 17, 2019 in case № 682/1692/17*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81652333> [ukr.]
19. *The Judgment of the Supreme Court of January 30, 2020 in case № 815 / 409/18*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87269138> [ukr.]
20. *The Judgment of the Supreme Court of June 12, 2020 in case № 15815/3122/18*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89793010#> [ukr.]

АНТОНЮК О., ПАВЛЮЧЕНКО Ю. Забезпечення балансу інтересів у спорах щодо обов'язковості профілактичних щеплень.

Встановлення обов'язкових профілактичних щеплень породжує проблему їх співвідношення з правом на особисту недоторканність і необхідністю згоди на медичне втручання. Особливої гостроти цій проблемі додають встановлені обмеження на реалізацію окремих прав громадян. Метою цієї статті є конкретизація критеріїв оцінки балансу інтересів у спорах щодо обов'язковості профілактичних щеплень.

У дослідженні обґрунтовано, що такими критеріями виступають законність і пропорційність втручання; конкретизовані критерії оцінки пропорційності та підстави відшкодування шкоди особі, якій проведено профілактичне щеплення.

Ключові слова: медичне втручання, право на особисту недоторканність, обов'язкові профілактичні щеплення, право на освіту, пропорційність втручання у права людини, критерії оцінки балансу інтересів.

АНТОНЮК Е., ПАВЛЮЧЕНКО Ю. Обеспечение баланса интересов в спорах об обязательности профилактических прививок.

Установление обязательных профилактических прививок порождает проблему их соотношения с правом на личную неприкосновенность и необходимостью согласия на медицинское вмешательство. Особую остроту этой проблеме добавляют установленные ограничения на реализацию отдельных прав граждан. Цель статьи заключается в конкретизации критериев оценки баланса интересов в спорах об обязательности прививок.

В ходе исследования обосновано, что такими критериями выступают законность и пропорциональность вмешательства, конкретизированы критерии оценки пропорциональности и основания возмещения вреда лицу, которому провели профилактическую прививку.

Ключевые слова: медицинское вмешательство, право на личную неприкосновенность, обязательные профилактические прививки, право на образование, пропорциональность вмешательства в права человека, критерии оценки баланса интересов.

ANTONIUK O., PAVLIUCHENKO Y. Ensuring a balance of interests in disputes regarding the mandatory vaccination.

The establishment of compulsory preventive vaccinations raises a problem of balance with the right to personal integrity and the need to consent to medical intervention. The severity of this problem is added by the established restrictions on the implementation of individual rights of citizens, for example, the right to preschool and school education. The purpose of this article is to concretize the criteria for assessing the balance of interests in disputes regarding the mandatory vaccination.

The study concluded that the provisions of the law on compulsory preventive vaccinations indicate an excess of public interest over private interests of individuals.

The analysis of legislative norms on the issuance of a certificate, which is necessary for admission to preschool and school education, is carried out. Based on, conclusions were drawn about its content, the dependence of its issuance on the availability of all mandatory preventive vaccinations, the distribution of duties of a doctor and a healthcare institution lacking all such vaccinations.

It is argued that when a court is considering cases, the balance between the private interest of a particular person and the public interest in health protection is assessed through the legality and proportionality of interference with human rights. Based on the analysis of a number of court decisions, it was concluded that the proportionality of the intervention is achieved if the state: a) has given the right to choose a person (including the child's parents) to carry out mandatory preventive vaccinations or not; b) created equal conditions for children to receive, regardless of whether or not they have compulsory vaccination of school education; c) provides guarantees of vaccine safety for mandatory vaccinations.

It is substantiated that the balance of interests will also be observed if a person can exercise the right to compensation for harm in court if the preventive vaccination entailed harm to health or was carried out without the consent of the person (legal representative in cases provided for by law), or using a low-quality, inadmissible for use in accordance with the procedure established by law, vaccines.

Key words: medical intervention, the right to personal integrity, compulsory preventive vaccinations, the right to education, proportionality of interference with human rights, balance of interests, criteria for assessing the balance of interests.